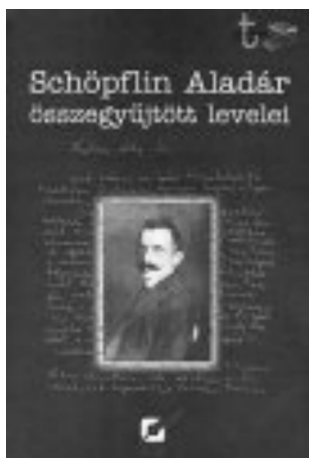

„Az irodalom ... mégse csupán a magunk privát mulatsága”

SCHÖPFLIN ALADÁR ÖSSZEGYŰJTÖTT LEVELEI
(SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA: BALOGH TAMÁS)

Pro Pannonia Kiadó
Pécs, 2004
478 oldal, 4500 Ft

Arra a kérdésre, hogy ki is volt Schöpflin Aladár, (ma még) bizonyára sok végzett bölcsész tudna válaszolni, ám ha írásaira, könyveire, az általa betöltött szerepre kérdeznénk rá, már aligha érkezne válasz. S lehet, hogy meg sem kell már lepödnünk ezen, nem csupán azért, mert a csak szép-íróként tevékenykedő irodalmárokkal kapcsolatban is hasonló tapasztalatokat szerezhetnénk, hanem azért, mert az immáron elmúlt század első felének kiemelkedő szerkesztője, a *Vasárnapi Újság* munkatársa, vezető kritikusa, a *Franklin Társulat* irodalmi lektora, a *Vörösmarty Akadémia* főtársa, a *Baumgarten-alapítvány* kurátora, a *Magyar Csillag* szerkesztője, Ady, Babits, Móricz barátja ma már munkáival egyáltalán nincs jelen az irodalmi gondolkodásban. Adyról, Mikszáthról monográfiát írt, tanulmányait, kritikáit önálló kötetekbe gyűjtötte össze, megírta a huszadik századi magyar irodalom történetét, miközben regényeket és ifjúsági regényeket is írt – ezek közül a munkák közül az elmúlt évtizedekben azonban csak néhány jelent meg új kiadásban, oly annyira „rejtetten”, hogy

ezekkel az új kiadásokkal a magam állandó könyvesbolt-járásai során sem találkoztam, azt pedig éppen Balogh Tamás, a mostani levelezés-kötet anyagának összegyűjtője jegyzi meg, hogy Fülöp Lászlónak a *Schöpflin Aladár pályaképe* című munkája háromszázötven példányban jelent meg. Schöpflin Aladár alakja-gondolkodásmódja tehát jóformán az egész irodalmi gondolkodásból hiányzik, s feltehetően jó ideig hiányozni is fog.

Alighanem hiú remény lenne egy levelezés-kötettől azt várni, hogy a kötet középponti szereplőjére irányítja a figyelmet. Nem teszi és nem teheti ezt a mostani kötet sem, bár egy egészségesen működő irodalmi életben biztosan felfigyelnének rá, és sokan tudatosítanák magukban, hogy ebben a kötetben, Schöpflin Aladár pályájához-munkásságához kapcsolódóan számos olyan levél található, amelyek a magyar kultúra elképzelt – és sajnos egyre inkább csak virtuálisnak tűnő – alapkönyveiből is kihagyhatatlannak bizonyulnak. Önhibáján kívül ez a kötet, alighanem a megfelelő érdeklődés hiányában, nem irányítja-nem irányíthatja a közfigyelmet (milyen elavultnak tűnik ez a kifejezés) Schöpflin Aladárra, helyette viszont megteszi azt, amit egy ilyen méretű és jelentőségű vállalkozás-

nak meg is kell tennie: egyrészt alapvető szövegeket tár fel, gyűjt össze (helytállóan tűnik ennek a két kifejezésnek a használata, hiszen Balogh Tamás már más összefüggési rendszerekben megjelentetett illetve közgyűjteményekben lévő kéziratok leveleit is közread a kötetben, másrészt olyan mennyiségű anyagot ad közre, hogy az szükségképpen gazdagítja a Schöpflin Aladáról már kialakított képet, illetve egy későbbi pályarajz egyik legfontosabb, szükségszerűnek tűnő forrásanyagát is megteremti. S hát emellett ezernyi más fontos ismeretet is szerezhetünk a kötet olvasása során, betekintést nyerhetünk a tizenkilencedik század végének-huszdik század elejének irodalmi világába, a *Nyugat* dolgaiba, Ady, Babits, Móricz Zsigmond, Horváth János, Szekfű Gyula, Pintér Jenő életének fontos pillanataiba, találkozhatunk a Schöpflin-család életének a huszdik századi magyar történelmhez és művelődéstörténethez kapcsolódó vonulataival. A levelek olvasása során akár gondolkodhatunk is a magyar történelem mozgásairól: a kötet első közölt levelét Jókai Mór írta Schöpflinnek, az utolsók egyikét Révai József: milyen irányba ment a történelem, ha ezt a „kezdő”- illetve „végpontot” nézzük, kérdezhetjük. S mellette hány apró, de mégiscsak az irodalmunkhoz kapcsolódó mozzanat. Nem tudom elfelejteni a kötet Arany Jánosra való utalását. A szerkesztő Schöpflin Lévay Józsefet kérte egy Arany-évforduló közeledtével, hogy írja meg a maga emlékeit a költőről. A válasz így hangzott: „Hamarjában eszembe jut az a kicsiség, hogy a nyugodt kedélyű, csendes Aranytól, felesége jelenlétében, azt kérdeztem egyszer, ugyan mondd meg, a házasság szokása szerint, civódtatok-e ti valamikor együtt? Ezt felelte: Nem igen civódhattunk, mert ha ő haragudott, én nem haragudtam; ha én haragudtam, ő nem haragudott”. S még mennyi, a történelemhez és a művelődéstörténethez kapcsolódó adalék: akkor, érettségi után a Schöpflin-fiú, Schöpflin Gyula, neki is önálló szerep jutott a magyar művelődéstörténetben, két hónapos olaszországi utat tett, az előttünk kibomló történet értelmiségi szereplői nyaranta háromhetes nyaralásokra mentek, egy tudós, történetesen Szekfű Gyula három hetet töltött Karlsbadban, s így tovább, egészen addig – ahogy ezt már más levelezések olvasása során is megfigyelhettük –, hogy a posta akkor gyorsabban továbbította a leveleket, mint ma.

A legtöbbet viszont természetesen Schöpflin Aladáról tudjuk meg a könyvből. Szívesen mondanám, hogy mind magánemberi, mind pedig közemberi vonatkozásban, de ez a kettő Schöpflin esetében összekapcsolódott, s feloldódott az irodalom szeretetében és szolgálatában. Egy ekkora könyvet, több mint ötszáz levelet tartalmaz, hosszabb ideig olvas az ember, közben pedig óhatatlanul megpróbálja maga elé képzelni azt, aki a leveleket írta, vagy akinek a leveleket írták. Schöpflin Aladárt az ide-oda áramló levelekből kibomló kép alapján íróasztalnál ülő embernek tudom elképzelni, hivatalnoknak, aki a legfőbb feladatának a szeme elé kerülő munkák minél biztosabb alapon történő megítélését tartja, s aki felvállalt szerepéből következően az irodalom körüli adminisztrációt is zokszó nélkül elvégzi. Soha annyí szép, kerek s a szóban forgó munkával kapcsolatos személyes véleményét is megfogalmazó visszautasító levelet nem olvastam, mint éppen ebben a gyűjteményben. A hivatalnok-vonás egyáltalán nem tekinthető véletlennek, hiszen szinte az egész életét szerkesztőségekben töltötte, a levelekből kitetszően példászerű (szellemi) rendet tartva maga körül. Ez az adminisztrációhoz való kötődés érződik egész tevékenységén, s innét kiindulva akár tizenkilencedik századi vagy éppen konzervatív jelenségnek is gondolhatnánk, végül is sok vonatkozásban nem is megalapozatlanul, hiszen Pintér Jenővel

vagy éppen Szekfű Gyulával is szoros kapcsolatot tartott fenn – minőségérzéke azonban megóvta attól, hogy a konzervatív köröknél kössön ki. Nem is egyszerűen a minőségérzéke, hanem előbb az irodalomszeretete, s az irodalomszeretethez kapcsolódó minőségérzéke, nem tudott a jó irodalomnak ellenállni. Adminisztrációs készsége ebben az irányban is jól működött, hiszen jól megfigyelhető, hogy a leghosszabb leveleket éppen Adynak írta, de azt is el kell mondani, hogy maradéktalan tisztességgel képviselte a Nyugat-kör legfelsőbb vitáiban is a maga elvi álláspontját, ami azt is jelenti, hogy mindenkinek ugyanazt írta, ugyanazt a véleményt az adott vitapont kapcsán. Az itteni levelekből is látszik, hogy a *Nyugat* mennyire az adott kor hivatalos irodalmán és szellemi életén kívülről indult, Schöpflin még 1914-ben is a következőket írta Szekfű Gyulának: „A *Nyugat* szerkesztősége azt izeni, hogy ha bármikor volna számukra írnivalója, mindig nagyon szívesen fogják látni. Kétkedem benne, hogy Ön valaha is igénybe vegye ezt a szíves meghívást, s ezt a magam részéről meg is értem. Úgy hallom – többek között Takáts Sándor úr egyik leveléből is azt kell kiolvasnom –, hogy Önnek munkáját s talán azt az egész történelmi perspektívát, melyet ez a könyv nyit, bizonyos körök rossz szemmel nézik, s ha nem is nyilvánosan, bántják, s Önnek nem áll érdekében, hogy egy a hivatalos irodalmi és tudományos körök által proskibált folyóiratba ír.” Más út is nyílt volna tehát Schöpflin előtt, ám ő a maga irodalmi meggyőződését követte, s a Nyugathoz kötődött. Adynak írta: „Mostanában volt egy kis bánatom. Sokat olvastam, este, odahaza, az Ön verseit, sok vizsgálatot találtam bennük. A magam lelkének tükrét láttam bennük, elringatott a ritmusuk, és enyhült a kínlódás feszültsége. Ön a negyedik költő életemben, akiben ezt megtaláltam. Egész fiatal koromban Petőfi, később, életem egy szomorú szakában Heine, egy utána következő hűvös korszakban Goethe tudták így szavakba foglalni a bennem lapangó érzésritmusokat. Ezért, ami ezekhez a költőkhöz s köztük Önhöz is húz, nem csupán az üres artisztikus érzés, hanem a személyes hála érzése is. Az ilyen versek nekem nem olvasmányok, hanem élmények, az élet integráns részei.” Babitsnak a Franklin Társulat embereként tett ajánlatot, de ehhez azonnal hozzátette: „Arra kérem, ne tekintsen engem ebben a dologban, úgy, mint a Franklin emberét, mert én, ha alkalmam nyílik egy író és a Franklin közt közvetíteni valamit, mindig az író pártján vagyok”. Végül is: ha uralkodott valami Schöpflin Aladáron, akkor az az irodalom, a Nyugat által megteremtett irodalom volt – abban a vonatkozásban is, hogy ezt az irodalmiságot emelte eszménnyé, s ezt tette meg irodalomtörténete középponti jelenségének (vö.: Fejtő Ferencnek írta 1937-ben: „Úgy érzem, az ellentét alapja köztünk, hogy más-más centrumból nézzük az irodalmat. Én a Nyugat centrumából nézem, meggyőződésem szerint a század nagy irodalmi eseménye a Nyugat, íróival és magatartásával...”), s abban a vonatkozásban is, hogy önmaga napi szerkesztői gyakorlatában, ha tetszik magatartásában ezt az eszményt képviselte, azzal együtt, hogy az irodalomnak morális és közösségi szerepet is tulajdonított. Így kell értenünk annak az Oláh Gábornak írott levélnek a részletét is, amelynek egyik sorát, azzal a szándékkal, hogy Schöpflin Aladárt jellemezzük, mostani írásunk címévé emeltük. Schöpflin kritikát írt Oláh Gábor egyik könyvéről, ebben a kritikában, ahogy írta, le kellett küzdenie azt az elfogultságot, ami a könyv szerzője részére hajlított. Ennek kapcsán jegyezte meg: „Az irodalom elvégre mégse csupán a magunk privát mulatsága, s a kritikusnak eleve le kell azzal számolni, hogy olyanoknak is fájdalmat kell szereznie, akiket szeret”. Harcok, küzdelmek, az általa felállított elvek képviselete és az irodalomszeretete közben

telt Schöpflin Aladár élete, miközben állandóan figyelte és kereste az új tehetségeket, az új műveket, a Baumgarten-alapítvány embereként pedig azt is, hogy kin tudnának segíteni. 1929-ben írta például Babitsnak: „... engedd meg, hogy újra felhívjam figyelmedet Németh Lászlóra. Hogy a fiatalok közt a legkiválóbb tehetségek egyike, abban, tudom, egyetértesz velem, s most igazán arról van szó, hogy egy valódi tehetséget meg kell menteni az életnek.” Az, pedig, ahogy 1945 után a Baumgarten-alapítvány ügyeit Basch Lóránttal intézték, egyenesen megható – ám ebből az időszakból mégsem Schöpflin, hanem Révai József levelét idézem, pontosabban: egyik levelének egy részletét.: „... mi volna a véleményed arról, ha a Baumgarten-díjat meghagynánk eredeti rendeltetésére – fiatal írók segélyezésére –, de megfosztanánk individualista jellegétől, és állami kezelésbe kerülne”. Alighanem a képzetlembeli egvedüli magyar leveleskönyvből – durvasága és cinizmusa okán – ez a levél is kihagyhatatlan. Schöpflin egyenességét, becsületességét és bátorságát jelzi, hogy Révai levelére is megírta a maga válaszát...

Schöpflin tisztessége, egyenessége visszhangot is keltett. Számos író köszönte meg a róla írt kritikát, még ha az az íróra nézve nem is volt mindenben kedvező. Ábrányi Emil írta egy levélben: „A legújabb 'irodalom' hitvány ripőkjei, akik virtust csinálnak a hányavetiségből, a kegyelettipró vásottságból, iskolába járhatnának hozzád, aki nemcsak tudás és tehetség, de modor és lelkület dolgában is toronymagasságban állasz fölöttük.” Rákosi Viktor pedig, tulajdonképpen egy vitakozó-számonkérő levélben jegyezte meg: „Én sajnálom Önt, Uram, mert Önről Schöpflin nem írhat kritikát”.

Összegezve: Balogh Tamás alapvető fontosságú munkát végzett el Schöpflin Aladár levelezésének összegyűjtésével és kiadásával. A munkája nyomán megjelent kötet immáron megkerülhetetlen a huszadik század első felének magyar irodalmát kutatók számára, de több is annál: a feltárt anyag immáron a magyar művelődéstörténet szerves részét alkotja, mi több, az olvasók, a kötet jellege ellenére talán mondhatom így, a jó irodalmat olvasók érdeklődésére is számot tarthat. Ugyanakkor sajnálatos, hogy ezt a könyvet sem kerülték el az immáron szinte a teljes magyar könyvkiadást uraló, s Schöpflin szellemétől-munkamódszerétől ugyancsak idegen sajtóhibák.

Füzi László